

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ТОР КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА

УДК 150.2+370.157

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
У СТУДЕНТІВ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри психології розвитку і
соціальних комунікацій

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Турбан Вікторія Вікторівна,
Інститут психології Г. С. Костюка
НАПН України,
завідувач лабораторії загальної психології
та історії психології ім. В. А. Роменця;

кандидат психологічних наук, доцент
Якимчук Ірина Павлівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри психології.

Захист дисертації відбудеться «28» вересня 2021 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.053.03 у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «27» серпня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Реформування сучасного суспільства неможливе без осмислення нових естетичних парадигм, пов'язаних з інтеграцією нашої країни в загальносвітовий процес культурної еволюції. В цьому процесі велику роль відіграє пошук нових ідей, шляхів у мистецтві. Виходячи з цього, однією з основних умов досягнення успіху у хореографії, як одному з сучасних видів мистецтва, є здатність творчо мислити.

Завдяки своїм специфічним функціям хореографічне мистецтво розвиває емоційно-виразну пластику рухів, пробуджує почуття гармонії, образне сприйняття музики, ритму, дарує переживання стану «м'язової радості» та володіння моторикою власного тіла, забезпечує інтелектуальний та творчий розвиток (Т.І. Васильєва, І.М.Поклад, Т.М. Чурпіта та ін.).

Художньою творчістю люди цікавились за всіх часів. Хореографія, як один з видів художньої творчості найменш вивчена. Про неї багато писали й пишуть, як зарубіжні, так і вітчизняні мистецтвознавці, культурологи, методисти, хореографи. Але в психологічній науці ця сфера все ще залишається мало вивченою.

Природу творчого мислення розглядали в роботах Б.Г. Ананьєв, І.А. Герасимова, Л.Л. Гурова, Г.Н. Добровольська, Т.А. Казарінова, Т.В. Кудрявцев, О.І. Кульчицька, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн, І.В. Смірнов, Я.О. Пономарьов, І.П. Якимчук та інші. Візуальне творче мислення висвітлено у дослідженнях: С.М. Симоненко, О.М. Грек, Хуан Їнь, Цзян Даньян, Чжоу Ян та інші. Зокрема, було доведено, що візуальне мислення відіграє важливу роль в різних видах творчої діяльності: музичній, художній, хореографічній та інших. Етико-психологічний аспект хореографічної обдарованості досліджувала В.В. Турбан.

Деякі психолого-педагогічні аспекти хореографічної діяльності частково розкриті в наукових працях М. Хокінс, П.М. Коваль, Л.В. Мови, Д. Моргенрота, О.О. Семак, Т.М. Чурпіти та ін. Теоретичні узагальнення хореографічних здібностей психологічного змісту містяться у працях Н.О. Висоцької, І.Г. Сосніної та І.М. Поклад.

Проведений теоретичний аналіз дав можливість розглянути творчі здібності з різних точок зору, а також проаналізувати основні підходи до вивчення даної проблеми.

Наразі приділення більшої уваги розвитку творчих здібностей, розкриттю творчої індивідуальності студентів хореографічної спеціальності важливо для їх самореалізації в хореографічному мистецтві.

Вищенаведена аргументація зумовила вибір теми дисертаційного дослідження: «Психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів хореографічної спеціальності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до наукової програми кафедри педагогічної та вікової психології «Формування креативної особистості майбутніх фахівців в контексті нових освітніх технологій», що

входить до тематичного плану Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (номер держреєстрації 0109U000191). Тема дисертації затверджена Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 7 від 28.02.2019 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 27.03.2019 року). Автором досліджувалися творчі здібності та особливості їх розвитку у студентів-хореографів, а також розроблялися засоби їх розвитку.

Мета дослідження: виявити особливості розвитку творчих здібностей студентів хореографічної спеціальності, розробити методи оптимізації цього процесу та експериментально дослідити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми творчих здібностей студентів хореографічної спеціальності у сучасних психологічних дослідженнях; уточнити психологічну сутність феноменів «творчі здібності», «творче мислення», «хореографічні здібності», «хореографічна креативність», охарактеризувати їх зміст та структуру.

2. Розробити та теоретично обґрунтувати модель хореографічних здібностей особистості, визначити їх структуру, компонентний склад та співвідношення між ними. Розкрити структуру творчо-інтелектуального компоненту хореографічних здібностей, системоутворювальну роль візуального та творчого мислення серед його складових.

3. Побудувати загальну процедуру емпіричного дослідження, розробити й апробувати методику дослідження здібностей до імпровізації в хореографічній діяльності. Дослідити психологічні особливості розвитку показників складових творчо-інтелектуального компоненту хореографічних здібностей у студентів-хореографів та їх взаємозв'язки зі структурними компонентами хореографічних здібностей.

4. Розкрити особливості розвитку хореографічних здібностей та з'ясувати, розвиток яких типів мислення як структурних складових творчо-інтелектуального компоненту є важливими для успішності в хореографічній діяльності, залежно від напрямку.

5. Розробити й апробувати систему психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток структурних компонентів творчих здібностей студентів хореографічної спеціальності.

Об'єкт дослідження: творчі здібності та їх розвиток.

Предмет дослідження: особливості розвитку творчих здібностей та їх структурних компонентів у студентів хореографічної спеціальності і засоби їх оптимізації.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили: загальнопсихологічні положення про розвиток особистості (Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко та ін.); фундаментальні дослідження проблеми здібностей та їх розвитку в діяльності (Н.С. Лейтес, К.К. Платонов,

С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов, В.Д. Шадриков та ін.); загальнотеоретичні психологічні положення про творче мислення (Д.Б. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В.М. Дружинін, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, Е.П. Торренс та ін.); дослідження візуального мислення (В.П. Зінченко, В.М. Муніпов, С.М. Симоненко, Ю.К. Стрелков та ін.); загальнотеоретичні положення проблеми хореографічних здібностей і хореографічної діяльності (Н.О. Висоцька, М.П. Коваль, Л.В. Мова, І.М. Поклад, Г.В. Сосніна та ін.).

Для реалізації завдань дослідження використовувались наступні **методи та методики**: аналіз, узагальнення і систематизація теоретичних підходів та емпіричних результатів; аналіз біографічних матеріалів видатних діячів хореографічного мистецтва; метод спостереження; метод аналізу продуктів діяльності; психодіагностичне тестування, в ході якого були використані наступні конкретні методики: оригінальна методика «Хореографічна креативність» (С.М. Симоненко, К.А. Тор); метод експертних оцінок, шкала: «Хореографічні здібності» та «Самооцінка хореографічних здібностей» (модифікація методики Дембо-Рубінштейн); методика Дж. Гілфорда (модифікація К.Л. Солдатової); методика Торренса (модифікація М.О. Холодної), методика «Типи мислення» (Г.В. Резапкіної); розвивальні – тренінгові завдання для розвитку творчих хореографічних здібностей.

Кількісна обробка отриманих результатів здійснювалась за допомогою методів математичної статистики: визначення середнього арифметичного, кореляційний аналіз (за критерієм Спірмена). Для перевірки вірогідності різниці середніх значень за вибірками було застосовано t-критерій Стьюдента. Процедура обробки даних проводилась за допомогою пакету програмного забезпечення SPSS v 13,0 for Windows.

Експериментальна база дослідження. Вибірку дослідження склали 407 осіб, з них: 150 студенти факультету музичної та хореографічної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (віком від 18 до 23 років); 100 вихованців Одеського коледжу мистецтв імені К.Ф. Данькевича (віком від 15 до 22 років); 50 студентів різних навчальних закладів, які не пов'язані з художньою творчістю: Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський національний політехнічний університет, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (віком від 18 до 23 років); 107 осіб: професійні хореографи (25 осіб), педагоги з хореографії (25 осіб), танцівники та танцівники-імпровізатори (57 осіб) віком понад 25 років. Вибірка стандартизації складала 100 осіб.

Наукова новизна та теоретичне значення дисертаційного дослідження:

- *вперше* обґрунтовано поняття: «хореографічна креативність», яке відноситься до хореографічних творчих здібностей і забезпечує хореографічну імпровізацію, під час створення нових образів, рухів та композицій. Визначено структурні компоненти хореографічної креативності: оригінальність, виразність та продуктивність у створенні хореографічних образів;

- *створено* модель хореографічних здібностей, до якої входять: мотиваційно-особистісний, творчо-інтелектуальний та анатоμο-фізіологічний компоненти; показано, що в творчо-інтелектуальному компоненті хореографічних здібностей досліджуваних провідними показниками є хореографічна креативність та візуальне творче мислення; розкрито позитивну роль творчого мислення у розвитку здатності досліджуваних до хореографічної імпровізації;

- *визначено* основні тенденції розвитку творчого мислення на протязі навчання студентів хореографічної спеціальності, які полягають у тому, що візуальне і вербальне творче мислення за весь період навчання нерівномірно розвивається у студентів хореографічних спеціальностей. Помітні зрушення у цьому процесі спостерігаються починаючи з 3 курсу. Проте статистично значимі відмінності у розвитку творчого мислення фіксуються тільки між студентами першого і п'ятого курсів; описано психологічні особливості розвитку хореографічної креативності у студентів-хореографів 1-5 курсів. Зокрема, протягом навчання відбувається розвиток таких її структурних компонентів, як оригінальність, виразність та продуктивність створюваних хореографічних образів та поступове зростання інтегративної взаємодії між ними; визначено характер впливу творчо-інтелектуального компоненту хореографічних здібностей на вибір танцівниками напрямку хореографічної діяльності;

- *показано* ефективність впливу розроблених тренінгових технологій до змісту яких входять хореографічна імпровізація, графічне моделювання танцю і музики на розвиток хореографічної креативності студентів хореографічної спеціальності;

- *розширено та поглиблено* розуміння особливостей формування творчих здібностей особистості в умовах навчально-професійної діяльності.

Практичне значення роботи полягає в розробці та апробації діагностичної методики «Хореографічна креативність» (С.М. Симоненко, К.А. Тор) та психологічно обґрунтованого тренінгу, який сприяє розвитку структурних компонентів хореографічної креативності, візуального та вербального творчого мислення у студентів хореографічної спеціальності. На основі проведеного дослідження складено програму зі спецкурсу «Сучасні технології розвитку творчості». Розроблений тренінг з розвитку хореографічної креативності покладено в основу системи психологічного супроводу студентів хореографічних спеціальностей.

Основні результати дослідження впроваджені у навчальний процес: гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету (акт № 248/112-07 від 03.02.2020 р.), Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу (акт № 246/01-07 від 17.10.2019 р.), Вінницької академії неперервної освіти (акт № 187/22-06 від 20.01.2020 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка впровадження № 3456/24 від 28.12.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні концептуальні положення і теоретичні узагальнення дослідження висвітлювалися на Міжнародних науково-практичних конференціях: Молодіжна науково-практична конференція «Вектори психології» (Харків, 2009), Міжнародні науково-практичні конференції «Когнітивні процеси та творчість» (Одеса, 2010, 2011, 2014, 2018), XIII Міжнародній науковій психологічній конференції «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2013, 2014); Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology (Будапешт, 2015); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки дитинства» (Одеса, 2018) на методологічних семінарах та засіданнях кафедри педагогічної та вікової психології, та кафедри психології розвитку та соціальних комунікацій (з 2013 р.) Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 8 публікаціях, 4 з яких надруковано у фахових наукових виданнях України, 1 в зарубіжних наукових виданнях, 3 – у інших виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 267 сторінок, основний текст викладено на 171 сторінках. Робота містить 57 таблиць, 34 рисунки, 5 додатків. У списку використаних джерел 297 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичну та практичну значущість; наведено дані апробації результатів дослідження; публікації за темою дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні підходи дослідження творчих здібностей особистості в хореографічній діяльності» здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку хореографічних здібностей особистості в сучасній психологічній науці, розглянуті творчі здібності в хореографічній діяльності та хореографічна імпровізація як прояв творчих здібностей в хореографічній діяльності.

Проблемою здібностей займалися такі вчені, як: Д.Б. Богоявленська, О.Л. Венгер, Л.С. Виготський, А.Б. Коваленко, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн, С.М. Симоненко, Б.М. Теплов, В.Д. Шадриков та ін. Методологічно-засадничими для нашого дослідження є діяльнісний підхід, який знаходиться в синергії з системним та особистісним підходами. У дослідженні були виділені основні підходи щодо вивчення проблеми здібностей: соціокультурний, генетичний, процесуально-діяльнісний, освітній, інформаційний, феноменологічний, функціонально-рівневий, регуляційний, діяльнісний, системний, особистісний, суб'єктний, інструментальний та інші.

Хореографічні здібності відносяться до спеціальних здібностей і розглядаються як психологічні особливості особистості, які забезпечують

успішність у хореографічній діяльності. Питання про хореографічні здібності у своїх роботах аналізували Л.О. Бондаренко, Ю.І. Громов, Л.Т. Жданов, Б.І. Кокуленко, В.Ю. Никітін, І.М. Поклад, І.Г. Сосніна, Л.Ю. Цветкова, Т.М. Чурпіта та ін. Більшість дослідників вважають, що хореографічні здібності – це складна синтетична властивість особистості, тому щоб керувати розвитком здібностей, треба знати їх склад, основні компоненти, які в своєму взаємозв'язку утворюють їх структуру. Відносно цього у поглядах вчених існують розходження. Показано, що більшість дослідників в структурі виділяють мотиваційний, виконавський: анатомічний та психофізіологічний компоненти, і майже не розглядається роль творчого та інтелектуального компонентів. В останні десятиліття набуває все більшого значення сучасна хореографія, в якій головним структурним компонентом стає хореографічна креативність, смислове наповнення, когнітивний компонент.

Проаналізувавши літературу та існуючі структури, ми визначили нову модель хореографічних здібностей, компонентами якої є: мотиваційно-особистісний, творчо-інтелектуальний та анатомо-фізіологічний.

Вважаємо, що хореографічні здібності - це своєрідне поєднання спеціальних здібностей, фізичних даних та психологічних особливостей індивідуума, які забезпечують можливість успішності суб'єкта в хореографічній діяльності. Ця успішність виражається в змозі танцівника впливати на глядача, створюючи чи відтворюючи «хореографічний образ» у танці.

Можна виділити основні структурні блоки: творчо-інтелектуальний компонент (що забезпечує оригінальність, виразність, здатність до імпровізації та продуктивність створеного образу); мотиваційно-особистісний компонент (спрямованість на успішність, інтерес та мотивацію до хореографічної діяльності, особистісну активність та необхідні особистісні якості для успішності означеної діяльності); анатомо-фізіологічний компонент (базовий, що забезпечує виконавський рівень).

Творчо-інтелектуальний компонент містить в собі: хореографічну креативність, візуальне та вербальне мислення, художнє сприйняття світу, музикальність, хореографічна пам'ять, композиційне бачення, інтелект. Творчо-інтелектуальний компонент хореографічних здібностей танцівника проявляється у формуванні нових хореографічних образів, здатності до імпровізації, продуктивності у створенні пластичних образів, їх виразності та оригінальності.

Мотиваційно-особистісний компонент обіймає: мотивацію до творчості та хореографічної діяльності, емоційність, артистичність, наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність, силу характеру, харизматичність.

Анатомо-фізіологічний компонент: граціозність фігури, міміка, пантоміміка; семантичні рухи, як носії змісту, знаків, значення, які танцівник передає глядачу; сила, швидкість, витривалість, точність, ритмічність, координація, відчуття ритму; статура (вага, зріст, пропорційність); лінії тіла (підйом стопи, структура коліна, повздовжня форма розташування м'язових волокон); баланс (рівновага). Анатомо-фізіологічні особливості мають

природну біологічну основу. Деякі з них, в певній мірі, можуть бути розвинені в дитячому віці.

Розглядаючи хореографію, як вид діяльності, професію, можна виділити наступні напрямки: танцівник-виконавець, викладач хореографії, репетитор, хореограф-постановник, а також хореограф-імпрровізатор. Всі напрямки пов'язані між собою. Успішність в певному виді хореографічної діяльності залежить від спеціальних здібностей розглянутих у моделі хореографічних здібностей.

Імпрровізація в хореографії це особливий вид художньої творчості, в якій танець створюється безпосередньо в процесі його виконання. Для імпрровізації характерною ознакою є збіг у часі моменту створення та відтворення творчого задуму. Здібність до імпрровізації є найважливішим для сучасного хореографа. Вона допомагає створювати нові рухи, образи та хореографічні композиції не спираючись на класичні хореографічні канони.

Виходячи із зазначеного, здібність до імпрровізації ми розглядаємо як хореографічну креативність, яка, у свою чергу, має наступні структурні компоненти: оригінальність, виразність та продуктивність створюваних хореографічних образів.

У другому розділі «Емпіричне дослідження розвитку творчих здібностей у студентів хореографічних спеціальностей» розкриті умови організації, загальна методика та етапи емпіричного дослідження; розроблені методики дослідження здібностей до хореографічної креативності та хореографічних здібностей; подано аналіз результатів діагностики особливостей розвитку хореографічних здібностей та здатності до хореографічної імпрровізації; представлені результати діагностики особливостей розвитку творчо-інтелектуальної складової хореографічних здібностей у досліджуваних; розкриті взаємозв'язки показників творчо-інтелектуального компоненту з іншими показниками хореографічних здібностей; проаналізовані особливості розвитку творчо-інтелектуальної складової у професіоналів різних напрямків хореографічної діяльності; виділена експериментальна група для проведення розвивального тренінгу.

Емпіричне дослідження проводилось в чотири етапи. *На першому етапі* була визначена вибірка респондентів; підбрані методики дослідження; розроблено процедуру емпіричного дослідження, реалізовано пілотажне дослідження з метою визначення репрезентативності базових методик. *На другому етапі* була проведена діагностика особливостей розвитку творчих та хореографічних здібностей студентів хореографічних факультетів. З'ясовано взаємозв'язки між означеними показниками. *На третьому етапі* проведена діагностика типу мислення успішних професіоналів, представників різних напрямків хореографічної діяльності. *Четвертий етап* включає проведення та оцінку ефективності формульованого експерименту спрямованого на підвищення рівня розвитку творчих здібностей досліджуваних.

Для емпіричного дослідження хореографічної креативності нами була розроблена методика «Хореографічна креативність» (С.М. Симоненко, К.А. Тор). Методика заснована на незалежному оцінюванні експертами ряду

показників та включає в себе два субтести на постановку танцю та імпровізацію на задану і на вільну теми. Експертами оцінюються такі показники, як: оригінальність хореографії, виразність образу, та продуктивність. Два експерта з трьох повинні бути професіоналами у сфері хореографії.

Розроблені методики діагностики хореографічних здібностей «Шкала хореографічних здібностей» та «Самооцінка хореографічних здібностей» (модифікація шкали Дембо-Рубінштейн). Методики визначали рівень розвитку хореографічних здібностей за допомогою експертних оцінок та самооцінки досліджуваними хореографічних здібностей.

Досліджено особливості розвитку хореографічних здібностей у студентів 1-5 курсів. Статистично значущими виявилися оцінки за показником хореографічні здібності у студентів 1 та 2 курсу ($t=4,68$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), 1 та 5 курсу ($t=4,13$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$). Такі результати свідчать про зростання рівня розвитку хореографічних здібностей у студентів 1-5 курсів. Незначущим виявився зв'язок між іншими курсами, що вказує на швидкий розвиток на початку навчання та подальше незначуще зниження, уповільнення розвитку в цьому віці означеного показника. Статистично значущими виявилися оцінки за показником технічність у студентів 1 та 2 курсів ($t= 3,81$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), 4 та 5 курсів ($t= 2,57$, $t_{кр}=2,00$ при $p<0,05$), 1 та 5 курсів ($t=5,2$, $t_{кр}= 2,00$ при $p<0,05$), що характеризується зростанням рівня розвитку зазначеного показника у студентів-хореографів. Незначущими виявились різниці між оцінками у студентів 2 та 3 курсів ($t=0,37$, при $p<0,05$), 3 та 4 курсів ($t=1,85$, при $p<0,05$), що свідчить про повільне зростання означеного показника в цьому віці. Значущі різниці між оцінками виявились за показником креативність у студентів 1 та 2 курсів ($t=3,3$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), 1 та 5 курсів ($t= 9,1$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), що вказує на зростання рівня розвитку означеного показника у студентів хореографічних спеціальностей. Незначущі відмінності виявились у студентів 2 та 3 курсів ($t= 1,27$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), 3 та 4 курсів ($t= 1,02$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), 4 та 5 курсів ($t= 1,92$, $t_{кр} = 2,00$ при $p<0,05$), що свідчить про повільне зростання зазначеного показника.

Протягом 5 років навчання у студентів хореографічних спеціальностей відбувається розвиток загального показника хореографічних здібностей та його структурних компонентів, таких, як технічність та креативність. На перших трьох курсах провідну роль виконує показник технічності, який впливає на розвиток пам'яті, мислення. Починаючи з 3-4 курсу, перевагу має хореографічна креативність. Це пояснюється особливостями педагогічного процесу, який спрямований на перших трьох курсах на засвоєння навичок і прийомів техніки рухів, вивчення класичних хореографічних дисциплін, виконання відомих хореографічних композицій, елементарних навичок виконання танцю. Лише з 3 курсу навчання спрямоване на творчий прояв засвоєних навичок виконавчої діяльності. Статистично значуща відмінність між показниками хореографічних здібностей у респондентів 1 та 5 курсів свідчить про те, що саме в цьому віці відбувається розвиток структурних компонентів хореографічних здібностей.

Самооцінка хореографічних здібностей студентами на початку першого року навчання завищена, але на 2-3 курсах вона стає нижчою за оцінки експертів. Проте у студентів 4-5 курсів самооцінка підвищується. Це вказує на занижений рівень самооцінки респондентів 2-3 курсів відносно своїх хореографічних здібностей, що негативно впливає на прояв творчості у цей період.

Дослідження особливостей розвитку структурних компонентів хореографічної креативності засвідчило, що на першому місці знаходиться показник продуктивності, на другому – хореографічна оригінальність, на третьому – виразність образу (семантична гнучкість). Досліджено, що спостерігається зниження усіх показників хореографічної креативності у студентів другого курсу. Але, загалом, у студентів з 1 по 5 курс відбувається розвиток хореографічної креативності. Наявність статистично значущих відмінностей між показниками структурних компонентів хореографічної креативності у респондентів 1 та 5 курсів свідчить, що саме під час навчання відбувається розвиток хореографічної креативності.

Спостерігається наявність зв'язків між структурними компонентами хореографічної креативності у студентів 1-5 курсів за методикою «Хореографічна креативність». Значущі кореляційні зв'язки спостерігаються між показником оригінальності та виразності образу в роботах студентів всіх курсів ($r=0,63$, $r=0,42$, $r=0,75$, $r=0,79$, $r=0,83$, при $p<0,05$), тобто є взаємозалежність виразності образу та оригінальності.

Тісні кореляційні зв'язки наявні між показниками виразності та продуктивності в роботах студентів 2-5 курсів ($r=0,74$, $r=0,45$, $r=0,58$, $r=0,65$, при $p<0,05$), окрім першого курсу, там взаємозв'язок не виявлено ($r=0,012$, при $p<0,05$).

Значущий зв'язок спостерігається між показниками оригінальність та продуктивність в роботах студентів 3-5 курсів ($r=0,66$, $r=0,62$, $r=0,68$, при $p<0,05$), що свідчить про їх взаємозалежність та взаємообумовленість. Наявний зв'язок також у 1 та 2 курсів ($r=0,19$, $r=0,34$, при $p<0,05$), але він не є значущий.

З'ясовано, що найбільш тісні зв'язки спостерігаються між оригінальністю та виразністю образу. А також збільшення тісноти зв'язків структурних компонентів хореографічної креативності спостерігається у студентів 3-5 курсів, що свідчить про зростання інтегративної взаємодії всіх компонентів хореографічної креативності.

Кореляційний аналіз зв'язків між структурними компонентами хореографічної креативності показав, що найбільш тісні зв'язки спостерігаються між оригінальністю і виразністю образу. Також збільшення тісноти зв'язків компонентів хореографічної креативності спостерігається у студентів 3-5 курсів, що свідчить про зростання інтегративної взаємодії всіх компонентів хореографічної креативності.

Встановлено особливості розвитку візуального та вербального творчого мислення. Розподіл, в залежності від рівня розвитку, показників візуального творчого мислення такий: перший показник семантична гнучкість, що свідчить

про добре розвинутий процес семантизації візуальних вражень на основі мовно-категоріального знання. Другий показник – продуктивність висунення візуальних гіпотез, який свідчить про активність перцептивної сфери в плані висунення візуальних гіпотез стосовно невизначених за своїми можливостями перцептивних стимулів. Третім показником є візуальна оригінальність, показник якого є найнижчим у досліджуваних, за виключенням студентів п'ятого курсу. Це свідчить про недостатні можливості створення оригінального продукту. Протягом досліджуваного віку відбувається значний розвиток візуального творчого мислення.

Відбувається нерівномірний розвиток вербального творчого мислення протягом досліджуваного віку. Розподіл показників структурних компонентів вербального творчого мислення такий: першим показником виступає вербальна продуктивність, яка свідчить про продуктивні можливості процесу вербалізації. Другий показник – категоріальна гнучкість, який вказує про багатство процесів семантизації вербальних уявлень на основі підключення мовно-категоріального знання. Третім є вербальна оригінальність, яка має низький результат, що вказує на слабкі можливості створення оригінального вербального продукту.

Візуальне і вербальне творче мислення нерівномірно розвивається у студентів хореографічних спеціальностей. Це пояснюється, по-перше, особливостями розвитку мисленнєвих процесів, по-друге, особливостями педагогічного процесу, який спочатку спрямований на розвиток вербального мислення і технічності, в середині навчання його доповнюють предмети, які потребують використання творчого мислення. Цим обумовлені високі показники 3 курсу та подальший їх стрімкий розвиток. В цілому спостерігається нерівномірний стрибкоподібний розвиток творчого мислення студентів хореографічних спеціальностей на протязі п'яти років навчання. Але статистично значимі відмінності спостерігаються тільки між студентами першого і п'ятого курсів ($t=9,06$ при $t_{кр} = 2,00$, $p < 0,05$).

Досліджено, що 34 студенти (23%) мають високий рівень розвитку творчих здібностей в структурі хореографічних здібностей, 86 студентів (57%) – середній рівень; 30 студентів (20%) – низький рівень. За цими даними виділена експериментальна та контрольна групи для проведення формуючого експерименту.

Порівняльне дослідження студентів хореографічної спеціальності зі студентами різних навчальних закладів, не пов'язаних з творчістю, виявило майже однаковий рівень розвитку візуального творчого мислення та нижчий рівень розвитку вербального творчого мислення у студентів хореографічних спеціальностей, а саме, оригінальності вербального творчого мислення та категоріальної гнучкості. Навчальний процес у студентів хореографічних спеціальностей сприяє розвитку у них саме невербального, візуального творчого мислення. Висловлювати та записувати творчі ідеї не потрібно. Достатньо показувати тілом та рухами. Але, на наш погляд, хореографи, як представники творчої професії, повинні володіти розвиненим невербальним і вербальним творчим мисленням.

Проведення дослідження дорослих та вже успішних професіоналів різних напрямів хореографічної діяльності виявило, що для успіху у будь-якій хореографічній діяльності найважливішим є розвиток візуального творчого мислення, особливо для хореографів-постановників та імпровізаторів. Серед типів мислення словесно-логічне найбільш важливе для педагогів-репетиторів та імпровізаторів. Предметно-дієве мислення та креативність повинні бути вище середнього рівня у всіх танцівників незалежно від напрямку діяльності. Останнє особливо важливо для імпровізаторів. Разом з тим, абстрактно-логічне мислення не є особливо важливим для професіоналів зі сфери хореографії. Високий рівень розвитку таких типів мислення, як словесно-логічне, предметно-дієве, абстрактно-логічне мають імпровізатори, як танцівники-виконавці, так і постановники хореографії.

Результати кореляційного аналізу показують, що всі показники структурних компонентів візуального творчого мислення, особливо оригінальність і семантична гнучкість, тісно пов'язані з хореографічною креативністю як одним з основних компонентів хореографічних здібностей.

Зроблений аналіз дозволяє констатувати відсутність дуже тісних зв'язків між рівнями розвитку вербального творчого мислення та іншими структурними компонентами хореографічних здібностей, особливо це стосується хореографічної креативності. Взаємозв'язок присутній тільки між вербальною продуктивністю і технічністю, та на деяких курсах між вербальною оригінальністю та хореографічною креативністю.

Аналіз зв'язків структурних компонентів хореографічних здібностей протягом досліджуваного віку дозволив зробити висновок, що відбувається розвиток творчих здібностей та технічності. Особливостями цього розвитку є те, що з 1 по 2 курс переважає показник технічності, а з 3 курсу перевага переходить на хореографічну креативність і творче мислення.

У третьому розділі «Програма розвитку творчих здібностей у студентів хореографічних спеціальностей» означені завдання та принципи побудови тренінгу з розвитку творчих здібностей у студентів хореографічних спеціальностей; розкриті питання організації та методів тренінгу з розвитку творчих здібностей у студентів хореографічних спеціальностей; представлені результати апробації тренінгу з розвитку творчих здібностей у студентів хореографічних спеціальностей.

Подальше наше дослідження було спрямоване на створення і апробацію психологічного тренінгу з розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців в хореографічній діяльності. Показниками творчих здібностей виступили візуальне і вербальне творче мислення та хореографічна креативність.

Розвивальний тренінг з розвитку творчих здібностей був спрямований на:
а) розвиток здатності до хореографічної імпровізації, як вищого рівня розвитку творчих здібностей у хореографічній діяльності; б) розвиток візуальної креативності та її структурних компонентів; в) розвиток вербальної креативності та її структурних компонентів.

Принципами побудови комплексу задач означеного тренінгу є: а) принципи діяльнісного підходу (С.Л. Рубінштейн); б) принципи стратегіально-діяльнісного підходу (В.О. Моляко) щодо ускладнюючих умов при рішенні творчих задач; в) принципи стратегіально-семантичного підходу до дослідження візуально-мисленнєвої діяльності (С.М.Симоненко); г) принципи активізації креативності (Е. де Боно).

На основі результатів емпіричного дослідження було відібрано 30 студентів з низьким рівнем розвитку креативності та поділено їх на дві групи по 15 осіб: експериментальну та контрольну.

Розроблений тренінг передбачає використання методик стимуляції і активізації творчої діяльності. В основі тренінгу лежать дивергентні задачі, які не мають готових схем рішення.

Тренінг з розвитку творчих здібностей складався з 10 занять, послідовність яких була побудована за принципом системності в пред'явленні матеріалу і правил організації розвивального тренінгу. В заняттях використовувалися імпровізація, театралізація, постановка хореографічних композицій тощо.

Проведення розвивального експерименту відбувалось в три етапи. На першому етапі нами було проведено апробацію тренінгу зі студентами Одеського коледжу мистецтв ім. К.Ф. Данькевича та старших класів Одеської хореографічної школи. Метою проведення тренінгу на цьому етапі було визначення неефективних технік та задач, а також виявлення труднощів, з яким зустрічаються молоді люди при рішенні задач. На цьому етапі ми ставили за мету апробацію розробленого тренінгу та виявлення труднощів при виконанні завдань. Після кожного заняття проводилась бесіда щодо неефективних технік, які їх пропозиції відносно запропонованих інструкцій, інструментарію та інших елементів задач кожного рівня на заняттях, запитувалось, що було незрозуміло. Після проведення бесід кожний слухач складав самозвіт.

На другому етапі проводився тренінг зі студентами експериментальної групи з метою розвитку у них візуального та вербального творчого мислення та хореографічної креативності. Після кожного заняття студенти складали самозвіт щодо отримання нового і цікавого під час проведення тренінгу. На першому та останньому занятті студенти висловлювали свої побажання щодо розвитку творчих здібностей. Під час проведення тренінгу було визначено зацікавленість студентів виконанням завдань, прагнення пізнавати нове і використовувати його під час навчання, а потім і в професійній діяльності.

На третьому етапі було проведено контрольну діагностику експериментальної та контрольної груп студентів-хореографів для визначення кількісних та якісних змін в рівні розвитку творчих здібностей після проведення розробленого тренінгу. Для цього ми використовували наступні методики: «Хореографічна креативність» (С.М. Симоненко, К.А. Тор), методика П. Торренса (вербальний та невербальний варіанти). Узагальнені результати експериментальної та контрольної груп, отримані до і після розвивального експерименту, піддані кількісному та якісному аналізу.

За даними таблиці 1 ми можемо побачити зміни в оцінках показників всіх структурних компонентів творчого мислення у студентів-хореографів експериментальної групи в порівнянні з показниками студентів-хореографів контрольної групи.

Одержані результати за методикою П. Торренса (невербальні субтести) свідчать про зростання оцінок візуального творчого мислення у студентів після проведення розвивального тренінгу (з $X_{cp}=0,72$ до $X_{cp}=1,95$), а саме, показників структурних компонентів: продуктивність (з $X_{cp}=0,68$ до $X_{cp}=1,9$), візуальна оригінальність (з $X_{cp}=0,59$ до $X_{cp}=1,8$), семантична гнучкість (з $X_{cp}=0,91$ до $X_{cp}=2,15$).

Результати, одержані за методикою П. Торренса (вербальний варіант), свідчать про зростання рівня розвитку показників вербального творчого мислення у студентів хореографічних спеціальностей після проведення тренінгу в порівнянні зі студентами, які не проходили тренінг (з $X_{cp}=1,34$ до $X_{cp}=2,11$). Так, відбулися зміни в оцінках таких структурних компонентів, як продуктивність (з $X_{cp}=0,8$ до $X_{cp}=1,74$), категоріальна гнучкість (з $X_{cp}=1,98$ до $X_{cp}=2,6$) та вербальна оригінальність (з $X_{cp}=1,24$ до $X_{cp}=1,99$).

Так, виконуючи завдання за методикою П. Торренса, досліджувані після проведення тренінгу продукували більшу кількість ідей, а саме від 1-3 зображень до тренінгу до 6-7, а у деяких і 8 зображень після проведення тренінгу (за невербальною серією); від 1-2 ідей до 3-4 ідей (за вербальною серією). Створенні зображення відрізняються більшою оригінальністю та нестандартністю в порівнянні з виконанням зображень та мовних описів зображень у студентів-хореографів до проведення тренінгу (за невербальною та вербальною серіями). Також, створенні зображення відрізняються змістовним навантаженням та в роботах студенти використовували більше категорій.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз загального рівня показників творчого мислення у студентів хореографічних спеціальностей експериментальної і контрольної груп до і після проведення розвивального тренінгу

Візуальне творче мислення	Контрольна група			Експериментальна група		
	до	після	t	до	після	t
Продуктивність	0,67	0,81	1,41	0,68	1,9	11,7**
Візуальна оригінальність	0,67	0,7	1,94	0,59	1,8	14,3**
Семантична гнучкість	1,03	1,17	1,12	0,91	2,15	9,4**
X_{cp}	0,79	0,89	1,43	0,72	1,95	5,62
Вербальне творче мислення	Контрольна група			Експериментальна група		
	до	після	t	до	після	t
Продуктивність	0,8	0,9	1,67	0,8	1,74	9,64**
Вербальна оригінальність	1,23	1,3	1,19	1,24	1,99	7,76**
Категоріальна гнучкість	1,6	1,8	1,9	1,98	2,6	6,87**
X_{cp}	1,21	1,33	1,81	1,34	2,11	10,39

Примітка: ** - $p < 0,01$

Для визначення значущості збільшення показників структурних компонентів творчого мислення ми здійснили перевірку результатів за допомогою t-критерію Стюдента у студентів хореографічних спеціальностей експериментальної групи.

Перевірка різниці результатів за показниками структурних компонентів візуального творчого мислення виявила за критерієм Стюдента значущі відмінності між оцінками у студентів експериментальної групи за методикою П. Торренса (невербальна серія) продуктивності висунення візуальних гіпотез ($t=11,7$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$), візуальної оригінальності ($t=14,3$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$), семантичної гнучкості ($t=9,4$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$).

Значущість різниці між оцінками показників структурних компонентів вербального творчого мислення у студентів хореографічних спеціальностей експериментальної групи виявлено за критерієм Стюдента за методикою П. Торренса (вербальна серія) між продуктивністю ($t=9,64$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$), вербальною оригінальністю ($t=7,76$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$) та категоріальною гнучкістю ($t=6,87$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$).

За показниками контрольної групи значущої різниці не було виявлено, хоча показники по деяких параметрах стали вище при повторному тестуванні.

За даними таблиці 2 ми можемо побачити зміни в оцінках показників структурних компонентів хореографічної креативності у студентів експериментальної групи в порівнянні зі студентами контрольної групи.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз загального рівня показників хореографічної креативності у студентів хореографічних спеціальностей експериментальної і контрольної груп до і після проведення розвивального тренінгу

Хореографічна креативність	Контрольна група			Експериментальна група		
	до	після	t	до	після	t
Оригінальність субтест 1	1,75	2,02	1,17	1,71	2,72	9,03**
Виразність субтест 1	1,6	1,8	1,2	1,63	2,55	8,28**
Оригінальність субтест 2	1,3	1,6	1,04	1,39	2,31	7,16**
Виразність субтест 2	1,4	1,8	1,75	1,5	2,69	9,96**
продуктивність	1,98	2,23	1,26	2,13	3,14	8,87**
$X_{ср}$	1,63	1,75	1,62	1,67	1,71	17,53

Примітка: ** - $p < 0,01$

За допомогою одержаних результатів (табл. 2) ми можемо стверджувати про зростання рівня розвитку хореографічної креативності у студентів експериментальної групи після проведення розвивального тренінгу з $X_{ср} = 1,67$ до $X_{ср} = 2,68$.

Це пояснюється різницею в отриманих показниках (за методикою «Хореографічна креативність»): результат виконання завдання за показниками першого субтесту, постановки хореографії, а саме, оригінальність зростає з

$X_{cp}=1,71$ до тренінгу до $X_{cp}=2,72$ після тренінгу; за показником виразності образу з $X_{cp}=1,63$ до $X_{cp}=2,55$. Аналізуючи результати другого субтесту, а саме здатність до імпровізації виявлено, що в експериментальній групі зросли показники оригінальності з $X_{cp}=1,39$ до $X_{cp}=2,31$, за показником виразності образу зростання відбувається з $X_{cp}=1,5$ до $X_{cp}=2,69$; та за показниками продуктивності – з $X_{cp}=2,13$ до $X_{cp}=3,14$.

Для визначення значущості збільшення показників структурних компонентів хореографічної креативності, отриманих студентами хореографічних спеціальностей, ми здійснили перевірку достовірності розбіжностей за t-критерієм Стюдента. Аналіз перевірки даних за означеним критерієм виявив, що одержані результати є статистично значущими для експериментальної групи респондентів (на рівні $p<0,05$). А саме, статистично значущі відмінності спостерігаються в оцінках за показниками першого субтесту з постановки хореографії: оригінальність ($t=9,03$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$), виразність образу ($t=8,28$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$); за показниками здатності до хореографічної імпровізації: оригінальність ($t=7,16$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$), виразність образу ($t=9,96$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$). Також значуща різниця у показниках хореографічної продуктивності ($t=8,87$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$) у студентів експериментальної групи до і після проведення тренінгу. Значущої різниці при повторному тестуванні хореографічної креативності контрольної групи виявлено не було, однак показники теж стали вище.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та емпіричне вирішення проблеми розвитку творчих здібностей студентів хореографічних спеціальностей.

1. Визначено, що хореографічні здібності – це своєрідне поєднання фізичних даних та психологічних особливостей індивідуума, які забезпечують можливість успішності суб'єкта в хореографічній діяльності. До структурних компонентів хореографічних здібностей належать: мотиваційно-особистісний; творчо-інтелектуальний та анатомо-фізіологічний. Творчо-інтелектуальний компонент хореографічних здібностей особистості має складові: хореографічна креативність, візуальне та вербальне мислення, художнє сприйняття світу, музикальність, хореографічна пам'ять, композиційне бачення.

2. Показано, що хореографічна креативність – це здібність до формування нових хореографічних образів. Імпровізація – це прояв хореографічної креативності, яка включає у себе такі структурні компоненти, як продуктивність у створенні пластичних образів, їх виразність та хореографічна оригінальність. Суттєва ознака імпровізації полягає в тому, що момент створення творчого задуму і його відтворення збігаються в часі. Творче мислення пов'язане зі створенням або відкриттям принципово нового, з генерацією власних оригінальних ідей, з рішенням завдань новими раніше невідомими або нестандартними засобами. Це мислення поділяється на візуальне, яке пов'язане з образами, символами та вербальне (словесне).

Показниками творчого мислення є продуктивність – кількість ідей, виникаючих в одиницю часу; оригінальність – незвичайність, відмінність від загальноприйнятого; семантичну (у вербальному) та категоріальну гнучкість – спроможність для одного і того ж явища, терміну, символу, образу, ідеї, знаходити постійно нові значення, засоби використання, назви та категорії.

3. Досліджено особливості розвитку структурних компонентів хореографічних здібностей у студентів хореографічних спеціальностей. Зокрема, у студентів 1-2 курсів переважає показник технічності (виконавська майстерність), після 3 курсу – вищі показники розвитку хореографічної креативності. В цілому, з 1 по 5 курс підвищується рівень розвитку структурних компонентів хореографічних здібностей.

4. Показано, що у студентів хореографічних спеціальностей розвиток візуального та вербального творчого мислення є нерівномірним. Тобто спостерігається стрибкоподібне зростання у студентів 2 і 5 курсів наступних показників візуального творчого мислення: семантична гнучкість, візуальна оригінальність і продуктивність висунення гіпотез; та на 3 та 5 курсах – швидкий розвиток вербального творчого мислення, таких показників, як: вербальна оригінальність і продуктивність, категоріальна гнучкість. Значне зниження усіх показників на 4 курсі. Помітні статистично значущі відмінності між показниками компонентів візуального та вербального творчого мислення у хореографів 1 та 5 курсів, які говорять про те, що розвиток структурних компонентів відбувається якраз під час навчання.

5. Встановлені особливості розвитку хореографічної креативності та її структурних компонентів у студентів хореографічних спеціальностей. Найвищі показники виявила продуктивність, друге місце за балами зайняла – хореографічна оригінальність, третє – виразність образу. Спостерігається зниження всіх показників у студентів 2 курсу. Кореляційний аналіз виявив, що найбільш тісні зв'язки спостерігаються між оригінальністю та виразністю образу. А також посилення зв'язків структурних компонентів хореографічної креативності спостерігається у студентів 3-5 курсів, що свідчить про зростання інтегративної взаємодії всіх компонентів хореографічної креативності. Присутність відмінностей між показниками структурних компонентів хореографічної креативності, які статистично значущі, у студентів 1 та 5 курсів вказує на те, що розвиток хореографічної креативності відбувається саме в процесі навчання.

6. Виявлено прямий сильний зв'язок між показниками продуктивності імпровізації і загальним показником хореографічних здібностей; продуктивністю імпровізації і технічністю; виразністю образу, оригінальністю і загальним показником хореографічних здібностей; оригінальністю імпровізації та технічністю, виразністю образу та технічністю (з оцінок експертів). На основі результатів аналізу взаємозв'язків між здібністю до імпровізації та іншими структурними компонентами хореографічних здібностей, що існують, доведено, що хореографічна креативність відіграє значну роль у хореографічній діяльності суб'єкта, вона є компонентом хореографічних здібностей. Виявлено

взаємозв'язки між компонентами хореографічної креативності та хореографічних здібностей, які дозволяють, розвиваючи творчі здібності студентів хореографічних спеціальностей, оптимізувати процес розвитку хореографічних здібностей.

7. Показано, що серед типів мислення словесно-логічне найбільш важливе для педагогів-репетиторів та імпровізаторів. Предметно-дієве вимагає рівня більш, ніж середнього у всіх танцівників за будь-яким напрямком діяльності. Абстрактно-логічне мислення не є дуже важливим для професіоналів зі сфери хореографії. Найвищими показниками розвитку усіх типів мислення володіють імпровізатори, як танцівники-виконавці і одночасно постановники хореографії у теперішньому часі. Отримані результати є важливими для профорієнтації студентів хореографічних спеціальностей, які збираються вибрати напрямок діяльності у хореографічному мистецтві.

8. Розроблено тренінг із розвитку творчих здібностей, цілями якого є розвиток: хореографічної креативності у вигляді здатності до творчої імпровізації; структурних компонентів візуального творчого мислення; структурних компонентів вербального творчого мислення. Основою тренінгових занять є використання дивергентних задач. Вирішення задач вимагає від студентів використовувати хореографічну імпровізацію, графічне моделювання танцю і музики. Виявлені статистичні відмінності у показниках структурних компонентів творчих здібностей експериментальної групи студентів хореографічних спеціальностей до і після тренінгу, на відміну від контрольної вибірки. Результат експерименту підтверджує, що цілеспрямована організація тренінгових занять є умовою гармонійного розвитку основних структурних компонентів творчих здібностей, сприяє розвитку у студентів хореографічних спеціальностей хореографічних здібностей.

Проведене нами дослідження не охоплює всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні мотиваційно-особистісного компоненту хореографічних здібностей; розробці і впровадженні дисциплін з творчого розвитку та імпровізації у навчальний процес для студентів хореографічної спеціальності.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

Статті у вітчизняних фахових виданнях України:

1. Русанова К.А. Особливості взаємозв'язку креативності та самоактуалізації особистості в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості*. Т.6. Вип. 3. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Франка, 2008. С. 251-254.
2. Русанова К.А. Психологічні особливості взаємозв'язку й динаміки розвитку творчого мислення й хореографічних здібностей у студентів хореографічного факультету в процесі навчання. *Наука і освіта*. 2010. Спецвипуск «Когнітивні процеси та творчість». С. 251-256.
3. Русанова К.А. Діагностика типів мислення у професійних танцівників. *Наука і освіта*. 2011. Спецвипуск «Когнітивні процеси та творчість». С. 217-220.

4. Русанова К.А. Особливості типів мислення у представників різних напрямків хореографічної діяльності. *Наука і освіта*. 2016. № 9. С. 124-129.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Русанова К.А., Творче мислення в структурі хореографічних здібностей. *Science and education a new dimension. Pedgogy and Psychology III (33), Issue 66*. Будапешт, 2015. С. 80-85.

Публікації в інших наукових виданнях:

6. Русанова К.А. Психологічні особливості розвитку хореографічних здібностей у студентів хореографічного факультету в процесі навчання. *Вектори психології*. Харківський національний університет ім. Каразіна, 2009. С. 245-247.

7. Русанова К.А., Массанов А.В. Ассиметрия полушарий головного мозга и развитие творческого мышления. *Актуальні проблеми сучасної психологічної науки*. Одеса: СМІЛ, 2006. С.127-128.

8. Русанова К.А. Хореографічна імпровізація як засіб розвитку особистості підлітків в рекреаційний період. *Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки дитинства*. Одеса, 2018. С. 75-78.

АНОТАЦІЯ

Тор К. А. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів хореографічної спеціальності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних особливостей розвитку творчих здібностей студентів хореографічної спеціальності. Вивчено роль творчих здібностей у розвитку хореографічних здібностей особистості. Теоретично доведено, що хореографічна імпровізація є вищим рівнем прояву творчих здібностей в хореографічній діяльності. Розкрито провідні базові компоненти, які входять до хореографічних здібностей та забезпечують успішність їх виявлення та формування: анатомо-фізіологічний, мотиваційно-особистісний та творчо-інтелектуальний компонент, як найважливіший в структурі, особливо для сучасного мистецтва. Окреслено роль та місце в означеній структурі творчо-інтелектуального компонента. Системоутворювальними в творчо-інтелектуальному компоненті є різні види мислення, насамперед, творче та візуальне. В результаті емпіричного дослідження було встановлено особливості розвитку структурних компонентів хореографічних здібностей у студентів 1-5 курсів хореографічних спеціальностей. Зокрема, у студентів 1-2 курсів переважає показник технічності (виконавська майстерність), після 3 курсу – вищі показники розвитку хореографічної креативності. В цілому, з 1 по 5 курс підвищується рівень розвитку структурних компонентів хореографічних здібностей. Встановлені

особливості розвитку хореографічної креативності та її показників у студентів хореографічних спеціальностей 1-5 курсів. Перше місце серед показників зайняла креативність, друге – хореографічна оригінальність, третє – виразність образу або семантична гнучкість.

Ключові слова: творче мислення, хореографічні здібності, хореографи, хореографічна креативність, імпровізація, творчий тренінг.

Тор Е. А. Психологические особенности развития творческих способностей у студентов хореографической специальности. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2021.

Диссертация посвящена изучению психологических особенностей развития творческих способностей студентов хореографической специальности. Изучена роль творческих способностей в развитии хореографических способностей личности. Теоретически доказано, что хореографическая импровизация является высшим уровнем проявления творческих способностей в хореографической деятельности. Раскрыты ведущие базовые компоненты, которые входят в хореографические способности и обеспечивают успешность их выявления и формирования: анатомо-физиологический, мотивационно-личностный и интеллектуально-творческий компонент, как важнейший в структуре, особенно для современного искусства. Определены роль и место в указанной структуре интеллектуально-творческого компонента. Системообразующими в интеллектуально-творческом компоненте являются разные виды мышления, прежде всего, творческое визуальное.

В результате эмпирического исследования были установлены особенности развития структурных компонентов хореографических способностей у студентов 1-5 курсов хореографических специальностей. В частности, у студентов 1-2 курсов преобладает показатель техничности (исполнительское мастерство), после 3 курса – высокие показатели развития хореографической креативности. В целом, с 1 по 5 курс повышается уровень развития структурных компонентов хореографических способностей. Установлены особенности развития хореографической креативности и ее показателей у студентов хореографических специальностей 1-5 курсов. Первое место среди показателей заняла креативность, второе – хореографическая оригинальность, третье – выразительность образа или семантическая гибкость. Исследование типа мышления успешных профессиональных деятелей в хореографической сфере показало, что для успеха в любой хореографической деятельности важным является развитие визуального мышления, особенно для хореографов-постановщиков и импровизаторов. Словесно-логическое мышление наиболее важно для педагогов-репетиторов и импровизаторов. Предметно-действенное мышление и креативность требуют уровень выше

среднего у всех танцовщиков, по любым направлениям деятельности. Особенно важна креативность для импровизаторов.

Ключевые слова: творческое мышление, хореографические способности, хореографы, хореографическая креативность, импровизация, творческий тренинг.

Tor K.A. Psychological features of the development of creative abilities among students of the choreographic specialty. – Manuscript.

The thesis for the Psychology candidate's degree, speciality 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – State Institution «South Ukrainian national pedagogical university after K. D. Ushynsky», Odesa, 2021.

The dissertation is devoted to the study of psychological features of the development of creative abilities of students of choreographic specialty. The role of creative abilities in the development of choreographic abilities of a person is studied. It is theoretically proved that choreographic improvisation is the highest level of manifestation of creative abilities in choreographic activity. The leading basic components that are part of choreographic abilities and ensure the success of their detection and formation are revealed: anatomical-physiological, motivational-personal and intellectual-creative component, as the most important in the structure, especially for contemporary art. The role and place in the specified structure of the intellectual and creative component are outlined. System-forming in the intellectual-creative component are different types of thinking, first of all, creative and visual. As a result of empirical research, the peculiarities of the development of structural components of choreographic abilities in students of 1-5 courses of choreographic specialties were established. In particular, the students of 1-2 courses are dominated by the indicator of technicality (performing skills), after the 3rd year – the highest indicators of development of choreographic creativity. In general, from 1 to 5 years the level of development of structural components of choreographic abilities increases. Features of development of choreographic creativity and its indicators at students of choreographic specialties of 1-5 courses are established. The first place among the indicators was taken by creativity, the second – choreographic originality, the third - expressiveness of the image or semantic flexibility.

Keywords: creative thinking, choreographic abilities, choreographers, choreographic creativity, improvisation, creative training.

Підписано до друку 15.06.2021

Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x90/16 Зам. № 2265/21.

Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.

м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60

т. +38 0482 35 79 76

info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.